

Mina de Balsareny (Vilafruns)

Balsareny

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Sector sudest del terme municipal
Emplaçament Carretera antiga de l'Eix del Llobregat (C-16z), al km. 65,9.
Alçada: 298

Coordenades:

Latitud: 41.84022
Longitud: 1.87748
UTM Est (X): 406803
UTM Nord (Y): 4632645

Classificació

Número de fitxa 08018 - 340
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Contemporani
Segle XX
Estat de conservació Bo
Protecció Inexistent
Tipus de protecció: Inexistent
Número inventari IPA 16275
Generalitat i altres inventaris
Accés Fàcil
Ús actual: Productiu
Titularitat Privada
Titular: 6933001DG0363S0001ZF

Fitxes associades:

[Necròpolis de Vilafruns](#)

[Colònia minaire de Vilafruns \(habitatges obrers\)](#)

[Colònia minaire de Vilafruns \(els Xalets\)](#)

[Mina de la Fodina](#)

Descripció

Complex miner dedicat a la potassa que està situat a la zona de Vilaforns, a uns 200 m de la masia de Vilaforns i de l'antiga fàbrica tèxtil del mateix nom. S'inscriu en la conca potàssica del Bages, que compta també amb les mines de Sallent, Súria i Cardona. Actualment es troba sense activitat extractiva, ja que l'única mina que encara està operativa és la de Súria. La planta de Vilaforns en superfície consta d'un seguit d'instal·lacions que ocupen una àrea d'uns 400 m de llarg.

Al centre del complex el castellet constitueix una gran estructura de formigó, de 40 m d'alçada, on a la part superior hi ha instal·lades unes grans corrioles que propulsen l'elevador de la mina. A sota hi ha el pou anomenat Balsareny. Té un diàmetre de 5,5 m durant els primers 35 m, i més avall d'uns 5 m. La profunditat total del pou és de 497 m, de manera que en el sector més baix es troba 197,5 m sota el nivell de mar.

Davant del castellet hi ha la nau de la sala de màquines. És un edifici de maó que acull el motor de l'elevador del pou, dotat amb una corriola del tipus Koope que transmet la propulsió mitjançant uns cables que comuniquen amb la part alta del castellet. A l'interior es conserva també el motor elèctric originari, de la marca Siemens-Schuckertwerke. Al costat de la nau s'aixeca una gran xemeneia de planta circular per on s'expulsaven els fums generats a l'antiga fàbrica.

La construcció amb un interès més notable des del punt de vista arquitectònic i com a obra d'enginyeria és l'hangar, edificat els anys 1940-41. A la mina de Sallent hi trobem un edifici d'aquestes mateixes característiques. Constitueix una gran estructura de formigó en forma de volta apuntada, oberta per la cara de ponent i coronada al llarg de tot el carener amb una llanterna amb finestres laterals. Dins d'aquest cobert s'hi guardava el producte ja acabat, a punt per ser transportat. El procés per netejar i purificar la potassa es feia a la fàbrica: un edifici d'una alçada considerable que s'aixecava entre el castellet i l'hangar i que ja no es conserva perquè fou destruït a causa de l'incendi forestal de l'any 2005. Al seu costat hi havia un enorme tanc d'aigua.

A l'angle sudoest del complex trobem l'edifici de la central elèctrica, on es transforma l'electricitat entrant per adaptar-la al voltatge requerit per fer funcionar els motors. A la banda de llevant s'aixequen diversos edificis que acullen dependències auxiliars, com el taller, un magatzem, oficines, vestidors i una secció dedicada a topografia. Aquesta última estava situada a l'angle norddest.

A la banda de ponent i a una cota més alta es conserven diverses basses de flotació d'aigua, utilitzada en el procés de transformació de la potassa i contra incendis. Més al nord s'estén un turonet de més de 400 m de llargada constituït pel dipòsit salí, el qual va ser impermeabilitzat i revegetat amb una cobertura de terra i vegetació l'any 2011.

Història

El descobriment d'un jaciment de potassa al Bages es va fer a Súria l'any 1912. Feia poc que els enginyers francesos René Macary i Emili Viader havien constituït una societat amb el propòsit de localitzar nous jaciments de sal al Cardener quan, en l'excavació d'un pou al lloc anomenat el Salí, que ja s'havia explotat

a l'edat mitjana, van identificar una beta de potassa. La troballa va atreure eminents geòlegs espanyols i estrangers, i va donar peu a una autèntica febre de la potassa, que va mobilitzar sobretot empreses franceses, interessades en trencar el monopoli d'aquest mineral que fins aleshores tenien els alemanys. Macary i Viader van vendre els drets del jaciment a la multinacional belga Solvay, que el 1918 va començar l'explotació del primer pou a Súrria. En els anys successius les explotacions de la conca potàssica del Llobregat i el Cardener van convertir el Bages en la primera comarca minera de Catalunya.

A Balsareny les prospeccions van començar l'any 1918 per part de l'empresa Fodina. En un sondeig fet el 1920 a la zona de Vilafruns es van trobar sals potàssiques a 674 metres de profunditat. Aquestes prospeccions es van repetir 10 anys després, però no va ser fins el 1934 que una companyia amb capital alemany (La Minera, S.A.) va iniciar la construcció d'un primer pou a Vilafruns. Es va construir el castellet de formigó per posar-hi el muntacàrregues i, al seu costat, s'hi instal·là un edifici per al molí que havia de seleccionar els diferents tipus de sal. En una fotografia panoràmica de les mines feta l'any 1934 es pot veure com aleshores ja existien també els principals edificis auxiliars situats a la banda sud. La mateixa empresa tenia inversions a Sallent, i això va fer que uns 200 tècnics i directius alemanys es traslladessin a viure a Sallent i Balsareny entre els anys 1930 i 1936. Per allotjar alguns d'aquests directius a Vilafruns es van construir sis blocs d'habitatges d'estil germànic, amb teulades inclinades i mansardes, que actualment encara existeixen i són ben visibles des de la carretera.

La Guerra Civil va motivar que els treballs de perforació s'interrompessin. Amb motiu de la derrota d'Alemanya a la Segona Guerra Mundial l'estat espanyol va expropiar les mines i l'any 1945 foren traspassades a l'empresa espanyola *Explotaciones Potásicas, SA.*, però el pou no es va començar a explotar fins el 1948. El 1952 ja estava en ple rendiment. En aquesta època la mineria va experimentar una gran expansió, afavorida per la política d'autarquia dels primers anys del franquisme. La demanda de treballadors per a la mina es va cobrir bàsicament amb mà d'obra procedent de fora de Catalunya, sobretot d'Andalusia. A la dècada de 1950 l'activitat minera concentrava el 13% dels obrers industrials de Balsareny.

Els anys 1940-41 es va construir l'emblemàtic edifici de l'hangar, en forma de volta apuntada. L'edifici de la fàbrica es va bastir una mica més tard, després de 1945. Al costat nord del complex l'any 1957 es van construir uns habitatges per als miners. L'obra era estimulada per una ordre del ministeri de Treball que deia que totes les empreses que tinguessin més 69 treballadors havien de facilitar habitatge almenys a la desena part del seu personal. Aquest nucli inicial de la colònia de Vilafruns es va ampliar el 1962 amb uns blocs de pisos i serveis bàsics. La colònia va arribar a tenir escola, botigues i una església dedicada a Santa Bàrbara, patrona dels minaires. L'any 1970 aquest nucli va arribar a tenir 293 habitants.

D'altra banda, el primer pou que s'havia excavat el 1918 uns 800 m a l'oest i que es coneix com la Fodina encara mantenia l'interès de l'empresa minera a mitjans de segle XX. Entorn de la dècada de 1940 s'hi va construir un edifici de serveis que es va equipar amb tot el material necessari i que tenia tres homes que n'estaven al càrrec: un paleta, un electricista i un fuster. Aquestes instal·lacions, però, no van entrar mai en funcionament. Entorn de la dècada de 1960 aquest petit complex es va abandonar i se'n va fer càrrec la Guàrdia Civil, que hi feia pràctiques de tir.

L'any 1970 l'empresa explotadora va passar a ser *Unión de Explosivos Rio Tinto*, la mateixa que es va fer càrrec de la mina de Sallent. Les dues mines van quedar connectades el 1972, i la de Vilafruns va deixar de tenir activitat extractiva i va quedar només com a entrada i sortida dels miners. Entre 1972 i 1974 es va modernitzar el sistema d'explotació amb la introducció dels minadors, l'eliminació de l'ús d'explosius i la mecanització de la major part del procés d'extracció. Això va comportar una millora de la productivitat però també una progressiva reducció dels treballadors.

La creixent competència dels mercats exteriors a partir dels anys 1960 va motivar un període de recessió que portaria gradualment al tancament de moltes explotacions. Després de pertànyer a l'empresa ERCROS,

l'any 1991 la mina va ser adquirida per una empresa pública de l'Institut Nacional de Industria (INI), que finalment el 1998 la va vendre a l'empresa israeliana *Dead Sea Works*, que va crear la seva filial espanyola *Iberpotash*, propietària també de la mina de Síria. El juliol de 2005 un incendi forestal que va afectar l'àrea entre Castellnou de Bages i Balsareny va arribar fins a les mines i va causar la destrucció de l'edifici de la fàbrica.

Actualment l'extracció de potassa només continua activa a Síria, ja que des del 2020 el complex de Balsareny i Sallent va aturar la producció amb la previsió del tancament d'aquestes mines. De moment només s'hi fan tasques de manteniment. En aquests moments s'impulsa un projecte integral a tota la conca del Bages que preveu l'eliminació progressiva dels dipòsits salins. Pel que fa a la colònia minera, a principis de la dècada del 2000 els habitants havien disminuït a 80, i actualment encara hi ha cases habitades.

Bibliografia

CARRETÉ PARERA, Ramon; BENÉITEZ, Vicenç (2002). *Balsareny: història en imatges (1897-1975)*. Col·lecció Fotografia històrica, 12. Angle Editorial; Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 107, 117-123.

FÀBREGA, Albert (2009). *Cum grano salis. La sal i la potassa a Síria. 1185-1982*. Ajuntament de Síria.

FÀBREGA ENFEDAQUE, Albert (2022). *Mines de potassa del Bages: l'extracció d'un mineral preuat a tot el món*. Editorial Efadós.

PIÑERO, Jordi; PUJOL, Ferran (2016). *Viatge al cor de Catalunya. 20 indrets geològics i històrics al Geoparc de la Catalunya Central*. Cossetània Edicions, Valls, p. 125-127.

SERRA SALA, Joan. M. (1988). "Balsareny", *Història del Bages*, vol. 1. Parcir Edicions Selectes, Manresa, p. 146-147.

SERRA SALA, Joan M.; CARRETÉ PARERA, Ramon (2005). *Balsareny, ahir i avui*. Ajuntament de Balsareny, p. 105-112.

